

<https://doi.org/10.31891/2307-5740-2024-326-65>

УДК 339.9

ЗАСТАВНИЙ Андрій

Західноукраїнський національний університет

<https://orcid.org/0000-0003-2828-3332>

e-mail: a.zastavnyy24@gmail.com

ІВАЩУК Олег

Західноукраїнський національний університет

<https://orcid.org/0000-0002-6261-8688>

e-mail: oleg.iva12@gmail.com

СУЧАСНІ ТRENДИ ЕКОНОМІЧНОЇ ДИПЛОМАТІЇ УКРАЇНИ НА БЛИЗЬКОМУ СХОДІ

Обґрунтовано роль економічної дипломатії у розвитку відносин між країнами. Метою статті є аналіз сучасних трендів економічної дипломатії України в країнах Близького Сходу. Розкрито історичні передумови формування економічної дипломатії України та визначено основні вектори її зовнішньоекономічної політики. Проаналізовано динаміку регіональної структури експорту товарів з України та ідентифіковано країни, які на перших етапах незалежності були у фокусі української економічної дипломатії. Встановлено зміни зовнішньоекономічної політики України після 2014 р. та аргументовано важливість співпраці з країнами Близького Сходу. Акцентовано увагу на співпраці з Туреччиною, основному торговельному партнері для України серед країн Близького Сходу. За допомогою методики SWOT-аналізу визначено сильні та слабкі сторони, можливості, загрози в співпраці України з країнами Близького Сходу. Виокремлено основні наслідки розширення партнерства України з країнами регіону. Запропоновано стратегічні напрями розширення присутності України в країнах Близького Сходу, в тому числі через бізнес-канали та дипломатичні представництва. Окреслено перспективні векторами економічної дипломатії України в досліджуваному регіоні.

Ключові слова: економічна дипломатія, публічна дипломатія, зовнішньоекономічна політика України, інвестиційна присутність, зовнішня торгівля, Близький Схід, Туреччина.

ZASTAVNYI ANDRII, IVASHCHUK OLEN

West Ukrainian National University

CURRENT TRENDS OF ECONOMIC DIPLOMACY OF UKRAINE IN THE MIDDLE EAST

The role of economic diplomacy in establishing and developing relations between countries has been substantiated, explained by the priority of economic interests. The aim of the article is to analyze the current trends of Ukraine's economic diplomacy in the Middle East. The historical prerequisites for the formation of Ukraine's economic diplomacy and the main vectors of its foreign economic policy have been revealed. The dynamics of the regional structure of goods export from Ukraine have been analyzed, confirming that the countries of the CIS were in the focus of Ukraine's economic diplomacy in the initial stages of independence. Changes in Ukraine's foreign economic policy after 2014 have been established, and the importance of cooperation with Middle Eastern countries has been argued. Emphasis is placed on cooperation with Turkey, the main trade partner for Ukraine among the Middle Eastern countries. An assessment of the dynamics of the foreign trade activity of both countries has been conducted, and the main vectors of cooperation, which include economic and investment spheres, cultural and educational cooperation, have been substantiated. The peculiarities of Ukraine's cooperation with Turkey since the beginning of the war have been highlighted. Using the SWOT analysis methodology, the strengths and weaknesses, opportunities, and threats in Ukraine's cooperation with the Middle East countries have been identified. The main consequences of expanding Ukraine's partnership with Middle Eastern countries, which will contribute to the diversification of trade between countries, the development of joint infrastructure projects, etc., have been singled out. Strategic directions for expanding Ukraine's presence in the Middle East countries have been proposed. Among the channels of disseminating information about Ukraine, attention is focused on the work of Ukraine's diplomatic missions abroad. It is proposed to revise the format of presenting information about Ukraine in the Middle East countries, involving representatives of foreign media. The effectiveness of using social media platforms and business channels for Ukraine's strategic penetration into the markets of this region has been confirmed. Other channels for forming Ukraine's image diplomacy in the Middle East have been identified. Prospective vectors of Ukraine's economic diplomacy in the region have been outlined.

Keywords: economic diplomacy, public diplomacy, foreign economic policy of Ukraine, investment presence, foreign trade, Middle East, Turkey.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ

А ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Економічна дипломатія під впливом сучасних глобальних викликів та переформатування системи міжнародних відносин зазнає значних змін. Все частіше у дипломатичній практиці країн спостерігаємо поступове перенесення акцентів з класичної дипломатії на застосування інструментів м'якої сили, які дають більший результат та є досить гнучкими. Безперечно, завдяки інструментам класичної дипломатії вирішуються важливі завдання налагодження та розвитку політичних відносин між країнами, але у багатьох країнах модель публічної дипломатії вдало інкорпорована у діяльність дипломатичних представництв країн за кордоном. Це обумовлюється пріоритетом економічних інтересів країн під впливом посилення

зростаючої їх залежності одна від одної, бо завдяки економічній дипломатії країни можуть успішно інтегруватись в глобальний економічний простір, вирішити завдання торговельного та інвестиційного спрямування. Разом з тим, економічна дипломатія дозволяє об'єднувати зусилля державних та недержавних акторів, національних та міжнародних інституцій, громадянського суспільства.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Теоретичні аспекти економічної дипломатії та її роль як невід'ємної складової публічної дипломатії, в тому числі й на Близькому Сході, знайшли своє відображення у працях вітчизняних та зарубіжних науковців, зокрема їх досліджували такі українські вчені: О. Балануца та О. Сегеда [1], І. Івашук [2], О. Коппель [3], Н. Кравчук [4], І. Матяш, О. Розумна, О. Сліпченко, Н. Татаренко, А. Тертична [5], К. Фліссак [6; 7], І. Хоменська [8], О. Шаров [9] та ін.

ВИДІЛЕННЯ НЕВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ, КОТРИМ ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ СТАТТЯ

Не применшуючи напрацювання вітчизняних та зарубіжних вчених в сфері економічної дипломатії, невіршеними залишається ряд теоретичних та практичних питань, які пов'язані із особливостями реалізації основних інструментів економічної дипломатії України на Близькому Сході, що зумовлює необхідність проведення подальших досліджень.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою статті є аналіз сучасних трендів економічної дипломатії України в країнах Близького Сходу та визначення перспектив для покращення економічного партнерства.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Україна з часу здобуття незалежності недостатньо уваги приділяла близькосхідному вектору у своїй зовнішній політиці, в тому числі у сфері економіки та торгівлі, враховуючи колосальний потенціал праці, який можна було б розвинути. Хоча у більшості країн Близького Сходу Посольства України були відкриті на початку 90-х років XX ст. (табл. 1), але економічна дипломатія залишалася поза фокусом зовнішньої політики, що послаблювало позиції нашої країни. На думку професора О.Шарова, «...економічна дипломатія являє собою сплав економіки та політики, доведений до рівня прийняття та реалізації управлінських рішень» [9], тому що «...економічні інтереси, як правило, більш довгострокові, прозорі (тобто зрозумілі й викликають більше довіри) та побудовані на взаємних інтересах» [9].

Зовнішня політика України з початку здобуття незалежності пройшла шлях становлення методом проб, помилок, трансформацій та постановки нових задач для реалізації економічних інтересів. З початку 90-х рр. XX ст. у фокусі української економічної дипломатії були країни, з якими були тісні економічні, і не тільки, зв'язки з часів колишнього Радянського Союзу.

Таблиця 1

Рік відкриття Посольств України в окремих країнах Близького Сходу*

Країна	Рік відкриття
Ізраїль	1992
Єгипет	1992
Іран	1992
Туреччина	1993
Ліван	1995
Саудівська Аравія	1996
Ірак	2001
Кувейт	2003
Йорданія	2003
Катар	2012

* Складено авторами

Тому вихід на ринки країн СНД був серед пріоритетних завдань (рис. 1). Розпочалася робота по розробці власної зовнішньополітичної доктрини. Наступний період розпочався у 1995 р., коли відбулося географічне розширення торгівлі, активізувалася участь у діяльності міжнародних організацій та співпраця з країнами ЄС та Китаєм. Розпочався діалог України з Європейським Союзом. Початок третього періоду можна визначити 2005 р., який тривав до 2013 р. – відбувся вступ України до СОТ, розширилася співпраця з країнами ЄС та США.

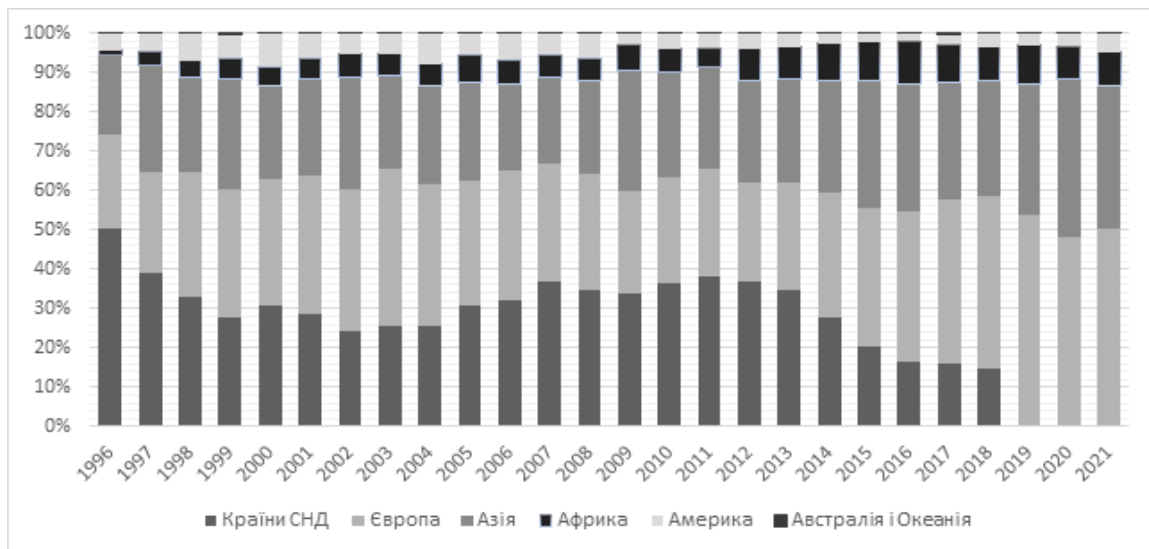

Рис. 1. Динаміка регіональної структури експорту товарів з України *

* Складено авторами за даними Державної служби статистики України

У 2014 р. розпочався етап зміни векторів зовнішньоекономічної політики України та пошуку нових ринків, активізації партнерства з країнами ЄС та США, а в останні роки посилюється інтерес до країн Близького Сходу та Африки. Цей вектор співпраці набуває стратегічної важливості як для України, так і для країн Близького Сходу. Тому поділяємо думку науковців, що важливим є «врахування як специфіки міжнародних зв'язків та зовнішньополітичної орієнтації країн регіону, так і економічних та політичних інтересів зовнірешіональних держав» [3]. Так, у Стратегії зовнішньополітичної діяльності України від 2021 р. вказано, що країни Близького Сходу є «...перспективним ринком для експорту української продукції, розвитку військово-технічного співробітництва та потенційним джерелом залучення інвестицій» [10], в цьому регіоні «...буде проводитися проактивна економічна політика, спрямована на реалізацію промислового та наукового потенціалу України, розширення існуючих та пошук нових ринків збуту, скасування обмежень на імпорту української продукції, диверсифікацію напрямів співробітництва (високотехнологічне виробництво, зокрема авіакосмічна сфера, відновлювана енергетика, аграрна та промислова продукція тощо)» [10].

Серед країн Близького Сходу, основним торговельним партнером для України є Туреччина. Частка експорту товарів України до Туреччини в загальному експорті зростала з 5,89% у 2010 р. до 7,27% у 2015 р. та 7,68% у 2022 р. Серед позитивних сторін такої співпраці варто виокремити торговельно-економічні відносини, оскільки Україна й Туреччина до війни відображали зростаючу динаміку.

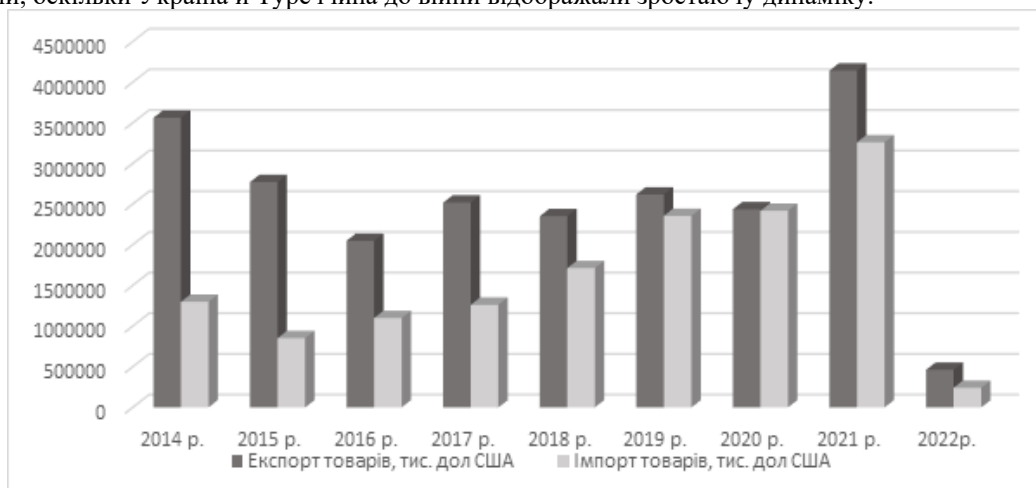

Рис. 2. Динаміка зовнішньої торгівлі товарами України з Туреччиною*

* Складено авторами за даними Державної служби статистики України

Країни зосереджують свої зусилля на розширенні інвестиційної присутності й економічної активності. Дві країни мають добре налагоджені культурні та освітні зв'язки, діють програми культурного обміну, активно функціонують курси турецької й української мови, забезпечується підтримка вивчення цих мов в університетах. Заслуговує на увагу дипломатична співпраця між Україною і Туреччиною, що має спільні позиції на багатьох регіональних і міжнародних майданчиках. Туристичний напрям було визнано

одним із драйверів економічної співпраці між країнами, як і з більшістю країн Близького Сходу. Військово-технічна співпраця отримала значний імпульс для розвитку впродовж останніх років. У 2020 р. під час візиту президента України в Туреччину підписано Меморандум про наміри між Міністерством оборони України та Державним агентством з питань оборонної промисловості Турецької Республіки про проекти в галузі оборонно-промислових проектів [11].

З початку війни Туреччина залишається важливим зовнішньоторговельним партнером для України. У деяких сферах відбулася активізація відносин. Так, у липні 2023 р. під час візиту президента України В. Зеленського до Туреччини з метою розвитку стратегічних галузей промисловості «...було підписано Меморандум про взаєморозуміння між Міністерством з питань стратегічних галузей промисловості України й Міністерством промисловості та технологій Турецької Республіки. Серед напрямів співпраці – розвиток потужностей і можливостей виробництва автономних транспортних засобів, зокрема безпілотних літальних апаратів; нарощування виробництва різних типів БПЛА; дослідження й розробки в галузі автономних систем, космосу та в інших» [12]. З початку війни в Україні співпраця в оборонній сфері набула нових імпульсів, у тому числі щодо придбання різних видів озброєння. З 2011 р. діє Стратегічна рада високого рівня між Україною та Туреччиною [13]. Десяте засідання Стратегічної Ради високого рівня між Україною та Турецькою Республікою відбулося у Києві в лютому 2022 р. Сторони підписали Угоду про вільну торгівлю між Урядом України та Урядом Турецької Республіки [14], яка була спрямована на поглиблення економічної співпраці.

Використаємо методику SWOT-аналізу, щоб виявити сильні та слабкі сторони, можливості, загрози в співпраці України з країнами Близького Сходу. Результати проведеного аналізу подано в табл. 2. Враховуючи важливість цивілізаційних детермінант для соціально-економічного розвитку країн Близького Сходу, таке партнерство передбачатиме побудову соціально орієнтованої економіки України, якій сприятимуть диверсифікація торгівлі між країнами, в тому числі в тих секторах, які забезпечать створення додаткових робочих місць (а це не тільки аграрний сектор); розробка спільних проектів у сфері відновлюваної енергетики; реалізація інфраструктурних проектів і логістичних ініціатив; підтримка проектів соціальної інклюзії й екологічної ефективності; використання інструментів публічної дипломатії; розвиток освітньо-наукових і культурних обмінів між Україною та країнами регіону тощо.

Таблиця 2

SWOT-аналіз співпраці України з країнами Близького Сходу

Сильні сторони	Слабкі сторони
Історичні зв'язки та дипломатичні відносини з більшістю країн Близького Сходу	Низька інституційна взаємодія
Геополітичне розташування	Складна регіональна динаміка
Економічний потенціал для торгівлі, сільського господарства та енергетичної співпраці	Локальні війни і конфлікти
Програми культурного обміну та партнерства в сфері освіти	Конкуренція великих акторів за вплив у регіоні
	Історичні складності у поглядах на історичні події
Можливості	Загрози
Економічне партнерство в сільському господарстві, туризмі, енергетиці та технологічних секторах	Геополітична напруженість у регіоні
Збільшення торговельної активності	Конкуренція з іншими світовими державами, в тому числі Росією, Китаєм і США
Збільшення присутності в регіоні через дипломатичні канали та механізми публічної дипломатії	Регіональні конфлікти та нестабільність
Зміцнення культурних та освітніх зв'язків	Проблеми енергетичної безпеки, пов'язані з транзитом нафти та газу

* Складено авторами.

Разом з тим, погоджуємося з українськими вченими щодо важливості врахування цивілізаційних викликів у цьому регіоні для вітчизняної економічної дипломатії, до яких належать такі: «...культурна чутливість: розвинута культурна чутливість та адаптація до місцевих особливостей для покращення взаєморозуміння; економічна інтеграція: активна участь у регіональних економічних ініціативах та інтеграція в глобальні торговельні системи; гнучкі дипломатичні підходи: розробка гнучких стратегій, які враховують специфіку культурних та релігійних аспектів; ефективна комунікація: вдосконалення механізмів комунікації для побудови довіри та ефективного обміну інформацією» [6].

Враховуючи цивілізаційні детермінанти соціально-економічного розвитку країн Близького Сходу, вважаємо, що не варто обмежуватися лише економічними інструментами для збільшення присутності в регіоні, хоча вони залишатимуться одними з основних. Для цього Україні доведеться переглянути/доповнити існуючі стратегічні документи або сформувані нові, оскільки «...більшість країн світу уже переглянули свої концепції економічної дипломатії з метою підвищення конкурентоспроможності та інвестиційної привабливості національних економік, а деякі з них, окрім визначення економічної дипломатії складовою зовнішньої політики, сформували стратегії економічної дипломатії» [2]. Пропонуємо

виокремити ті стратегічні напрями розширення присутності України в країнах цього регіону, які забезпечать економічний і соціальний ефект для всіх акторів міжнародних відносин.

Передусім це просування іміджу України в країнах Близького Сходу за допомогою всіх можливих каналів поширення та донесення достовірної інформації, щоб охопити якомога ширшу аудиторію, застосовуючи інструмент публічної дипломатії. Такими каналами поширення інформації можуть бути:

– посольства та дипломатичні представництва України за кордоном. Вони є основними центрами просування іміджу України за кордоном, бо організують представлення економічного, освітнього та культурного потенціалу країни. Водночас вони є надійним джерелом інформації для іноземної аудиторії. За їхньої участі відбуваються двосторонні зустрічі, візити на найвищому та вищому рівнях, коли країну відвідують глави іноземних держав, представники уряду, парламенту (Верховної Ради України), міністри та інші високопоставлені особи. Ці візити «...відіграють вирішальну роль у зовнішньополітичній діяльності держави. Саме через безпосереднє спілкування вищих посадовців держав з'являється можливість швидкого й авторитетного вирішення гострих та складних питань міжнародного життя» [15];

– засоби масової інформації. Цей канал передачі інформації передбачає взаємодію зі ЗМІ країн Близького Сходу через інтерв'ю та коментарі послів, представників уряду, українських експертів, поширення прес-релізів у місцевих ЗМІ, коли відбувається важлива подія в Україні. Як варіант також може бути приїзд іноземних ЗМІ в Україну або створення порталу, який висвітлюватиме ситуацію в країнах Близького Сходу для українців. Наприклад, в Україні у 2003 р. заснований українсько-арабський сайт, який в 2011 р. оформлено як інформаційний портал «Україна по-арабськи». Для України поширення інформації дотепер є доволі складним питанням через відсутність протягом тривалого проміжку часу належно сформованої комунікаційної та медійної політики, орієнтованою на стратегію, проте з початком активної фази війни ситуація змінилася. І для реалізації цих завдань докладають свої зусилля посольства;

– цифрові та соціальні медіа. Використання платформ соціальних медіа для обміну історіями та інформацією про Україну дозволяє широко охопити онлайн-аудиторію на Близькому Сході. Ці канали охоплюють інформаційні вебсайти, де висвітлюються основні новини; соціальні медіа, до яких належать такі платформи як «Twitter» (більшість службових осіб, дипломатів веде активну діяльність на сторінках цієї соцмережі), «Facebook», «Instagram»; блоги і відеоблоги (цей канал також часто використовують урядовці та дипломатичні представники різних країн, бізнесмени);

– бізнес-канали. Економічна взаємодія має певні особливості у країнах Близького Сходу та передбачає стратегічне проникнення на ринки цього регіону, залучення інвестицій, зміцнення торговельних відносин тощо. Основними бізнес-каналами є державні інституції, в повноваження яких входить сприяння інвестиціям і торгівлі; торгово-промислові палати та бізнес-асоціації, які виступають посередниками між компаніями різних країн. Як зазначає К. Фліссак, «...механізми економічної дипломатії України в нинішньому вигляді не сприяють інтеграції держави як у світову економіку загалом, так і в Європейський Союз зокрема. Водночас залишити бізнес у важкому стані внутрішніх умов без належної підтримки у зовнішньоекономічних відносинах є неприпустимою розкішшю, яка може призвести до подальшого скорочення абсолютних значень обсягів національних товарів і послуг на міжнародних ринках» [7];

– гуманітарні канали та проекти. Вони спрямовані на інвестування в людський розвиток, зокрема забезпечення охорони здоров'я, освіти, життя та харчування; реалізацію спільних волонтерських проектів і програм;

– культурно-освітні канали із використанням інструментів культурної та освітньої дипломатії. Завдяки культурній складовій Україна має можливість наблизитися до розуміння країн Близького Сходу, відповідно цей процес не є одностороннім. Нині можемо простежити що певні успіхи у просуванні інформації цими каналами вже є. Культурний обмін передбачає проведення культурно-мистецьких заходів, організацію художніх виставок, демонстрація культурної та історичної спадщини, створення спільних культурних центрів, організація мовних зустрічей та заохочення вивчення мов. Освітній напрям завжди був і буде залишатися важливим каналом комунікації, який впливає на усі сфери суспільного життя;

– туристичні канали. Їх слід виокремити, оскільки ці канали поширення інформації охоплюють культурні, економічні та інші аспекти розвитку суспільства. Актуальною є промоція України як туристичного регіону. Особливо різке зростання кількості туристів з арабських країн простежувалася у післяковідний період, коли європейські туристичні маршрути були закриті або на них встановлювалися жорсткі карантинні обмеження;

– канали спортивної дипломатії. Особливо на важливості іміджевої дипломатії України на Близькому Сході та впровадження новітніх підходів до інформаційної політики акцентують представники дипломатичного корпусу України. Зокрема, на основі практичного досвіду реалізації інструментів публічної дипломатії в Кувейті зроблено висновок, що «...у контексті висвітлення української тематики в закордонних медіаресурсах варто відзначити роль соціальних мереж, оскільки лідери думок та блогери використовують саме віртуальні майданчики як інформаційну платформу» [1].

Враховуючи вплив зовнішніх та внутрішніх чинників, перспективними векторами економічної дипломатії України на найближчі роки будуть: диверсифікація торговельних відносин як в географічному, так і товарному вимірах. Україна вже зараз перебуває в пошуку нових ринків, особливо на Близькому Сході,

Африці та Азії, нових логістичних маршрутів постачання товарів; зміцнення економічного партнерства з країнами Європейського Союзу та поглиблення інтеграційних процесів; активізація участі у роботі міжнародних організацій, що створить додаткові можливості для фінансової підтримки української економіки та її післявоєнного відновлення; посилення цифровізації економіки та розвиток високотехнологічних секторів та ін. На Близькому Сході економічна дипломатія України буде зосереджена на: диверсифікації торговельних партнерів, які недостатньо були залучені у зовнішньоторговельні та інвестиційні відносини; сприянні експорту технологічної та промислової продукції, де Україна має певні переваги; підтримці українських компаній та надання їм супроводу при виході на нові ринки; розвитку інфраструктурних проектів та залучення потенційних інвесторів з країн Близького Сходу; співробітництві в сфері продовольчої політики, в тому числі, й експорт сільськогосподарської продукції, енергетичній співпраці; використанні культурних та освітніх обмінів для розширення економічної співпраці країн; організації економічних місій, проведення переговорів, виставок та ділових форумів.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

У подальшому ефективна комунікація між Україною і країнами Близького Сходу сприятиме як успішному іміджу нашої держави, так і налагодженню економічного партнерства та взаєморозуміння. Просування іміджу країни через бізнес-канали забезпечує значний соціально-економічний ефект для усіх учасників і, як правило, передбачає організацію торгових місій, інвестиційних та економічних форумів, бізнес-зустрічей, ділових семінарів. Для післявоєнної відбудови України потрібні значні фінансові ресурси, а окремі країни Близького Сходу можуть бути потенційними інвесторами української економіки, тому економічна дипломатія України в цьому регіоні повинна об'єднувати основних суб'єктів та використовувати усі канали публічної дипломатії.

Література

1. Балануца О. О., Сегеда О. О. Публічна дипломатія України в Кувейті: потенціал нестандартних рішень. Україна дипломатична. 2020. № 21. С. 258-267. URL: <http://ud.gdip.com.ua/wp-content/uploads/2020/12/26.pdf>
2. Іващук І., Запхляк В., Іващук О. Економічна дипломатія як детермінанта економічного прогресу та стратегічний пріоритет розвитку країн. Інститут бухгалтерського обліку, контроль та аналіз в умовах глобалізації. 2022. Випуск 3-4. С. 44-57.
3. Коппель О. А., Пархомчук А. Д. Геостратегічна трансформація Близького Сходу скрізь призму інтересів України. Регіональні студії. 2019. № 17. С. 61–66.
4. Кравчук Н., Луцишин О. Фінансова дипломатія у міждисциплінарному дискурсі. Світ фінансів. 2021. Вип. 2. С. 129-145.
5. Публічна дипломатія: навч. посібник / за заг. ред. Ірини Матяш. Київ: Горобець, 2021. 224 с.
6. Фліссак К.А., Живко М.А. Цивілізаційні виклики для української економічної дипломатії в країнах Близького Сходу та Північної Африки. Економічний аналіз. 2023. Том 3. №1. С. 339-347.
7. Flissak K., Dziubliuk O. Modern Economic Diplomacy And Problems Of Evaluating Its Effectiveness. MIND Journal. 2021. №11. Pp. 1-13. URL: <https://www.cceol.com/search/article-detail?id=1035806>
8. Хоменська І. В., Запхляк В. З. Культурна компонента публічної дипломатії у вимірах економічного прогресу країн. Науковий вісник Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу. Серія: Економіка та управління в нафтовій і газовій промисловості. 2022. № 2. С. 131-139
9. Шаров О. М. Економічна дипломатія: основи, проблеми та перспективи: монографія. Національний інститут стратегічних досліджень. Київ : НІСД, 2019. 560 с.
10. Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 липня 2021 року «Про стратегію зовнішньополітичної діяльності України» № 448/2021 від 26.08.2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/448/2021#Text>
11. Україна й Туреччина мають спільну точку зору щодо співпраці у сфері безпеки і оборони – Президент. Офіційне інтернет-представництво Президента України. URL: <https://www.president.gov.ua/news/ukrayina-j-turechchina-mayut-spilnu-tochku-zoru-shodo-spiivpr-64669>
12. У присутності президентів України й Туреччини підписано Меморандум про взаєморозуміння у сфері стратегічних галузей промисловості. Офіс Президента України. 2023. 8 липня. URL: <https://www.president.gov.ua/news/u-prisutnosti-prezidentiv-ukrayini-j-turechchini-pidpisano-m-84173>
13. Політичні відносини між Україною і Туреччиною. Міністерство закордонних справ України. URL: <https://istanbul.mfa.gov.ua/spivrobitnictvo/5471-politichni-vidnosini-mizh-ukrajinoju-i-turechchinoju>
14. Угода про вільну торгівлю між Урядом України та Урядом Турецької Республіки. 2022. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=a584be2b-268e-4c61-b0fa-489b49dbb9fd&tag=UгодаProVilnuTorgivliuMizhUriadomUkrainiTaUriadomTuretskoiRespubliki>

15. Ткач Д.І. Візити на найвищому та вищому рівні (Українська та угорська практика). Час-опис «Освіта регіону». 2016. Вип. №2 (43). С.52-56

References

1. Balanutsa O. O., Seheda O. O. Publichna dyplomatiia Ukrainy v Kuveiti: potentsial nestandartnykh rishen. Ukraina dyplomatychna. 2020. № 21. S. 258-267. URL: <http://ud.gdip.com.ua/wp-content/uploads/2020/12/26.pdf>
2. Ivashchuk I., Zapukhliak V., Ivashchuk O. Ekonomichna dyplomatiia yak determinanta ekonomichnoho prohresu ta stratehichnyi priorytet rozvytku krain. Instytut bukhgalterskoho obliku, kontrol ta analiz v umovakh hlobalizatsii. 2022. Vypusk 3-4. S. 44-57.
3. Koppel O. A., Parkhomchuk A. D. Neostrategichna transformatsiia Blyzko Skhodu skriz pryzmu interesiv Ukrainy. Rehionalni studii. 2019. № 17. S. 61–66.
4. Kravchuk N., Lutsyshyn O. Finansova dyplomatiia u mizhdystsyplinarnomu dyskursi. Svit finansiv. 2021. Vyp. 2. S. 129-145.
5. Publichna dyplomatiia: navch. posibnyk / za zah. red. Iryny Matiash. Kyiv: Horobets, 2021. 224 s.
6. Flissak K.A., Zhyvko M.A. Tsyvilizatsiini vyklyky dlia ukrainskoi ekonomichnoi dyplomatii v krainakh Blyzko Skhodu ta Pivnichnoi Afryky. Ekonomichnyi analiz. 2023. Tom 3. №1. S. 339-347.
7. Flissak K., Dziubliuk O. Modern Economic Diplomacy And Problems Of Evaluating Its Effectiveness Modern Economic Diplomacy And Problems Of Evaluating Its Effectiveness. MIND Journal. 2021. №11. Pp. 1-13. URL: <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=1035806>
8. Khomenska I. V., Zapukhliak V. Z. Kulturna komponenta publichnoi dyplomatii u vymirakh vymirakh ekonomichnoho prohresu krain. Naukovyi visnyk Ivano-Frankivskoho natsionalnoho tekhnichnoho universytetu nafty i hazu. Serii: Ekonomika ta upravlinnia v naftovii i hazovii promyslovosti. 2022. № 2. S. 131-139
9. Sharov O. M. Ekonomichna dyplomatiia: osnovy, problemy ta perspektyvy: monohrafiia. Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen. Kyiv : NISD, 2019. 560 s.
10. Ukaz Prezydenta Ukrainy «Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 30 lypnia 2021 roku «Pro stratehiiu zovnishnopolitychnoi diialnosti Ukrainy» № 448/2021 vid 26.08.2021 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/448/2021#Text>
11. Ukraina y Turechchyna maiut spilnu tochku zoru shchodo spivpratsi u sferi bezpeky i oborony – Prezydent. Ofitsiine internet-predstavnytstvo Prezydenta Ukrainy. URL: <https://www.president.gov.ua/news/ukrayina-j-turechchina-mayut-spilnu-tochku-zoru-shodo-spivpr-64669>
12. U prysutnosti prezidentiv Ukrainy y Turechchyny pidpysano Memorandum pro vzaiemorozuminnia u sferi stratehichnykh haluzei promyslovosti. Ofis Prezydenta Ukrainy. 2023. 8 lypnia. URL: <https://www.president.gov.ua/news/u-prisutnosti-prezidentiv-ukrayini-j-turechchini-pidpisano-m-84173>
13. Politychni vidnosyny mizh Ukrainoiu i Turechchynoiu. Ministerstvo zakordonnykh sprav Ukrainy. URL: <https://istanbul.mfa.gov.ua/spivrobitnictvo/5471-politichni-vidnosini-mizh-ukrajinoju-i-turechchinoju>
14. Uhoda pro vilnu torhivliu mizh Uriadom Ukrainy ta Uriadom Turetskoi Respubliki. 2022. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=a584be2b-268e-4c61-b0fa-489b49dbb9fd&tag=UgodaProVilnuTorgivliuMizhUriadomUkrainiTaUriadomTuretskoiRespubliki>
15. Tkach D.I. Vizyty na naivysshomu ta vyshchomu rivni (Ukrainska ta uhorska praktyka). Chas-opys «Osvita rehionu». 2016. Vyp. №2 (43). S.52-56